

bulunmaktadır. Divanı bu kaynaklardan ilk defa Muhammed Nebîh Hicâb derlemiştir (bk. bibl.). Giovanni Oman, *Un Poeta Pastore al-Râ'î* adlı eseriyile ilk derleme ve neşir yapanlardandır (bk. bibl.). Nâsır el-Hânî ve İzzeddin et-Tenûhî tarafından *Şî'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî ve aḥbâruh* adıyla derlenip yayımlanmış (Dımaşk 1383/1964), Hilâl Nâcî bu yayımla ilgili düzeltme ve ilâveler yapmıştır (*el-Mevrid*, 1/3-4 [1972], s. 237-276). Nûrî Hammûdî el-Kaysî ve Hilâl Nâcî *Şî'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (Bağdad 1400/1980), Reinhard Weipert *Dîvânü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (Beyrut 1401/1980) adıyla tenkitli neşir gerçekleştirmiştir. Son iki neşir yaklaşık 1300 beyit içerir. Şâkir el-Fehhâm (*MMLADm.*, LXIII [1988], s. 521-523), Halîl Ebû Rahmet (*MMMA*, XXX [1986], s. 361-428) ve Rıdvân M. Hüseyin en-Neccâr (*a.g.e.*, XXXI [1987], s. 454-456) önceki neşirlere bazı ilâvelerde bulunmuştur. Divanın en iyi neşirini R. Weipert yapmıştır. Vâzih Samed, *Dîvânü'r-Râ'î en-Nümeyrî* adıyla divanın önce açıklamalı (Beyrut 1995), ardından ticarî (Beyrut 2000) bir yayımını gerçekleştirmiştir. Râ'î en-Nümeyrî'nin hayatı ve şiirleriyle ilgili olarak R. Weipert, M. Nebîh Hicâb, Ahmed İhsan Türek, Abdülhalim Muhammed Kanbes çalışmalar yapmış (bk. bibl.), Ali Mehâsine (*er-Râ'î en-Nümeyrî: Ḥayâtühü ve şî'rühü*, 1986, Yermük Üniversitesi) ve Sa'd Bû İyâd (*Şî'rü'r-Râ'î: Dirâse mevzâ'iyeye ve fenniyye*, Kahire 1986) yüksek lisans tezi hazırlamış, Ahmed Hasan Besec, *er-Râ'î en-Nümeyrî: Şavtü's-şahrâ'* adıyla bir eser yazmıştır (Beyrut 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

Râ'î en-Nümeyrî, *Şî'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (nşr. Nûrî Hammûdî el-Kaysî - Hilâl Nâcî), Bağdad 1401/1980, neşredenlerin girişi, s. 1-4, ayrıca bk. tür.yer.; Ma'mer b. Müsennâ, *Nekâ'iz* (nşr. A. A. Bevan), Leyden 1905, I, 427-431; Asmaî, *Fuḥûletü's-şu'arâ'* (nşr. Ch. C. Torrey), Beyrut 1389/1971, s. 12, 17, 18; Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ'*, II, 298-299, 324, 435-438, 502-521, 551; Muhammed b. Habîb, *Küne's-şu'arâ' ve men gâlebet künyetühü 'alâ ismih* (nşr. Abdüsselâm Hârûn, *Nevâdirü'l-maḥtâtât* içinde), Kahire 1373/1954, VII, 291; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ'*, I, 415-418; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhera* (Fâûr), s. 427-433; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġânî*, Beyrut 1414-15/1994, XXIV, 323-332; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 52, 122; Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 106, 210-211, 225, 240; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 62, 82, 179; Abdülkâdir el-Baġdâdî, *Hiżânetü'l-edebe*, III, 150-151; M. Nebîh Hicâb, *er-Râ'î en-Nümeyrî: 'Aşruhü, ḥayâtühü, şî'ruh*, Kahire 1383/1963, tür.yer.; Sezgin, *GAS*, II, 388-389; R. Weipert, *Studien zum Diwan des Râ'î*, Freiburg 1977; a.mlf., "al-Râ'î", *EP* (İng.), VIII, 400-401; Abdülhalim M. Kanbes, *er-Râ'î en-Nümeyrî: Şa'irün maġmûr*, Dımaşk 1982; Ahmed eş-Şayib, "Mülhametü'r-Râ'î", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*,

XIII/1, Kahire 1951, s. 23-60; G. Oman, "Un poeta pastore: al-Râ'î", *AION*, XIV (1964), s. 319-352; XVI (1966), s. 89-100; Ahmed İhsan Türek, "Râ'î ve Şiirleri", *EFAD*, sy. 4 (1972), s. 125-181; Şâkir el-Fehhâm, "Râ'î en-Nümeyrî li-Ebi'l-Kâsim b. 'Asâkir", *MMLADm.*, LXII (1987), s. 669-684.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

RÂİHA

(bk. KOKU).

RAİYYET

(bk. REÂYÂ).

RAKABE

(الرقبة)

Mülkiyete konu olan eşyanın sadece maddî varlığı anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "beklemek, kollamak, korumak" anlamındaki *rakb* kökünden türeyen *rakabe* kelimesi "boyun" demektir. Fıkıh terimi olarak mülkiyete konu olan eşyanın sadece maddî varlığını (ayn) ifade eder; bu anlamdaki mülkiyet "rakabe mülkiyeti, ayn mülkiyeti, çıplak mülkiyet" diye adlandırılır. Âyet ve hadislerde aynı kökten türeyen kelimeler sözlük anlamında kullanıldığı gibi rakabe ve çoğulu *rikâb* parçayı anıp bütünü kastetme şeklindeki mecaz yoluyla "köle" mânasında da sıkça yer alır (el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/92; el-Mâide 5/89; et-Tevbe 9/60; Muhammed 47/4; el-Mücâdile 58/3; el-Beled 90/13; Wensinck, *el-Mu'cem*, "rk̄b" md.). Fıkıh literatüründe rakabe, bazı suçlara ceza veya günahlara kefâret olmak üzere bir kölenin hürriyetine kavuşturulması, abdestte boynun meshedilmesi, boşama kelimelerinin boyuna nisbet edilmesi halinde boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği gibi meselelerde geçmektedir.

Milk nitelikli hak (aynî hak) ayn ve menfaate birlikte mâlik olma şeklinde ise tam mülkiyet söz konusu olur ve eşya üzerindeki yetki en geniş kapsamına ulaşır. Eşyanın sadece ayn üzerinde kurulu olup menfaat içermeyen milkte ise (milkü'l-ayn bilâ menfaa) çıplak mülkiyetle ayna ait menfaatler farklı kişilere ait olmakta, yani rakabe mülkiyeti maddî varlığına sahip olan nesne üzerinde mülkiyet yetkilerinin bir kısmının kullanılamaması şeklinde kendini göstermektedir. Eşyanın sadece aynına sahip olma şeklindeki nâkis mülkiyete

tin meşruiyeti bir malın sırf menfaatini vasiyet etmenin câiz sayılmasına dayanır. İslâm hukukçularının çoğunluğu ayndan bağımsız olarak menfaat üzerinde icâre, âriyet gibi hukukî işlemlerin gerçekleştirilebildiğini delil göstererek vasiyet yoluyla rakabe mülkiyetinin de oluşturulabileceğini kabul eder. İbn Ebû Leylâ, İbn Şübrüme, Zâhirîler ve bazı İbâzî fakihleri ise menfaatin rakabeye bağlı olduğu ve kişinin ölümlüyle birlikte mal varlığının vârislerine intikal ettiği, dolayısıyla sadece menfaati vasiyet etmenin vârisin malında tasarruf anlamına geleceği gerekçesiyle böyle bir işlemin câiz olmadığı kanaatinde dir.

Özel mülkiyete konu mallarda rakabe mülkiyeti iki şekilde gerçekleşir: a) Kişinin, ölümünden sonra muayyen bir maldan belirli süre yararlanması için o malın menfaatini vârisleri dışında bir şahsa vasiyet etmesi. Bu durumda menfaatten yararlanmak üzere belirlenen süre dolana kadar vârisler o malın sadece rakabesine mâlik olurlar. b) Kişinin bir malının rakabesini bir şahsa, menfaatini ise belirli bir süre için başka bir şahsa vasiyet etmesi. Her iki durumda menfaat mülkiyeti sınırlı olup sürenin dolmasıyla birlikte rakabe mâliki menfaate de mâlik olur. Vasiyetin mutlak (süre belirtilmeden) yapılması durumunda menfaat mâliki olan mûsâlehin vefatıyla birlikte ya rakabenin vasiyet edildiği kişi ya da vârisler malın aynı yanında menfaatine de sahip olurlar. Dolayısıyla rakabe mülkiyeti belli bir süre sonra tam mülkiyete dönüşür. Bu anlayış mülk edinmenin esas amacıyla doğrudan ilgilidir; zira bir nesneye mâlik olmaktan maksat onun menfaatine sahip olmak ve ondan faydalanmaktır. Bu sebeple aslolan rakabe ve menfaat mülkiyetinin ayrılmazlığı olup rakabe mülkiyeti istisnâ bir mülkiyet türüdür ve bir süre sonra tam mülkiyete dönüşmektedir.

Hanefîler'e göre rakabe mülkiyetine sahip olan vârisler, menfaati başkasına vasiyet edilmiş bulunan ayn -üzerinde başkasının hakkı bulunduğu ve teslimi mümkün olmadığı için- mûsâleḥ dışındaki kişilere satamazken İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre böyle bir eşya gerek mûsâlehe gerekse başka kişilere satılabilir. Rakabe mâlikinin vefatı halinde bu hak vârislerine geçer. Eşyanın rakabesi ve menfaatinin farklı kişilere ait olması durumunda şahıslardan her birinin sahibi bulunduğu haktan yararlanması ve onda tasarrufu diğerinin hakkını doğrudan ilgilendirdiğinden rakabe mâliki, menfaat mâlikinin menfaatine engel olacak ya da menfaa-

tinin azalmasına yol açacak eylemlerde, menfaat mâliki de aynı değerini düşürecek, hasarına ya da telefine yol açacak tasarruflarda bulunamaz (ayrıca bk. MENFAAT; MİLK; MÜLKİYET).

Rakabe mülkiyeti kavramı devletin mülkiyetindeki bazı gayri menkuller hakkında da kullanılır. Bunun yaygın uygulamasını Osmanlı toprak hukukunda mîrî ya da memleket arazisi denilen toprakların işletilmesinde benimsenen usulde görmek mümkündür. Bu statüye dahil olan araziler, rakabe mülkiyeti devletle kalmak üzere belli bir vergi karşılığında özel kişiler tarafından işletilir, intikal ve ferağ özel düzenlemelerle tesbit edilirdi. Bu uygulamalarla genelde vakıf müessesesi ve özelde Hz. Ömer zamanında fethedilen Irak (Sevâd) arazisinin müslümanlara bir anlamda vakfedilmesi işlemi arasında sıkı bir bağın bulunduğu belirtilir (bk. ARAZI).

Öte yandan bir şeyin rakabesinin vakfa veya beytümâle ait olduğu söylendiğinde o mal veya mülkün aslının ve zatının vakfa yahut beytümâle ait olduğu ifade edilmektedir. Bu bakımdan bir vakfın gelirinden meydana gelen mal ve nakit gibi ilâvelerin vakfın aslına ilhak edilmesine “rakabe etmek” denilmiştir (Ergüney, s. 378). Osmanlılar’da vakıf hizmet binalarının onarım ve bakımı için vakıf gelirlerinin yeterli olmaması halinde rakabe usulüne başvurulur ve onarım bitinceye kadar çalışanların maaşı dahil olmak üzere vakıf giderlerinin asgari düzeylerde tutulması ya da tamamen kısılması yoluna gidilirdi. Vakıf akarlarının tamirinde karşılaşılan finansman güçlüğü sebebiyle devreye giren bu usul, vakıf akarı muhafaza ve onarımının vakıftan yararlananlara, vakıf görevlilerine ve hatta vakıftan amaçlanan bütün hayır hizmetlerine göre önceliğinden kaynaklanır.

Bu kabulün bir gereği olmak üzere rakabe uygulamasında vakıf çalışanlarının hakları sadece bir süreliğine askya alınmış olmaktadır. Nitekim vakfın tamiri için gerekli finansmanın sağlanmasıyla birlikte rakabe uygulamasına son verilir ve normal işleyişe dönülürdü (Hızlı, sy. 6 [1994], s. 53, 55, 56-57).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “rkb” md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 532-533; *Kâmus Tercümesi*, I, 273 vd.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu‘cem*, “rkb” md.; İbn Hazm, *el-Mu‘hallâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1988, VIII, 364-370; Kâsânî, *Bedâ‘i‘*, I, 23; VII, 386; Nevevî, *Ravzatü'l-‘tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcüd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, I, 172; V, 112; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1984, VI, 92; Bedreddin ez-Zerkeşi, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, III, 238-239; *Arazi Kanunnamesi*, md. 3, 8-90; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, md. 4-8, 13, 14, 18, 25, 32; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi sevhî'l-cedid*, Beyrut 1968, I, 257-260, 269-274; Bilmen, *Kamus*, V, 51, 134; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhürî, *Meşâdirü'l-hak fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 33, 34; Hilmi Ergüney, *Türk Hukukunda Lugat ve Istihlaklar*, İstanbul 1973, s. 378; Abdüsselâm Dâvûd el-Abbâdî, *el-Milkiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Amman 1974, I, 230-236; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-'akd fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1977, s. 75-77; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1987, III, 37-38, 42-43; Abdullah b. Abdülaziz el-Muslih, *Kuyûdü'l-milkiyyeti'l-hâşşa*, Beyrut 1408/1988, s. 97-100; Ali el-Haffî, *el-Milkiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1990, s. 66-69; Halit Çalı, *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, Konya 2004, s. 67-72; Mefail Hızlı, “Osmanlı Vakıf Sisteminde Rakabe”, *Üç İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, Bursa 1994, s. 53-71.

HALİT ÇALIŞ

RAKAM

(bk. SAYI).

Mustafa Râkım Efendi'nin Nakşidil Sultan Türbesi kapısının iç kısmı ile hazire iç kapısı üzerindeki celi sülûs kitâbeleri

RÂKİM EFENDİ, Mustafa (1758-1826)

XIX. yüzyılın ekol sahibi
celi sülûs hattatı.

Bugün Ordu iline bağlı olan Ünye ilçesinde doğdu. Babası Mehmed Kaptan'dır. Memleketinde ilköğrenimini tamamladıktan sonra küçük yaşta İstanbul'a gitti. Ağabeyi İsmâil Zühdü'nün yanında medrese tahsili görünce ondan sülûs ve nesih meşkederek on iki yaşında icâzet aldı. Kendisine “Râkım” mahlası verildi. Bu arada resim sanatıyla ilgilendi ve yeteneğini geliştirdi. Ayrıca sülûs, nesih yazıların inceliklerini öğrenmek maksadıyla III. Derviş Ali'nin derslerine devam etti. Medrese tahsilini tamamlayan Râkım Efendi hat sanatında elde ettiği başarıları sebebiyle akranları arasından öne çıktı, şöhreti yayıldı ve ileri gelen devlet adamlarının çocuklarına yazı dersleri vermeye başladı. Yaptığı bir resim, Reisülküttâb Ebûbekir Râtib Efendi vasıtasıyla III. Selim'e takdim edilince padişahın resmini de yapması istendi. Kısa sürede padişahın resmini tamamlayarak kendisine takdim etti. Resmi çok beğenen III. Selim, Râkım Efendi'yi müderrislik pâyesine ödüllendirdi. Böylece saray çevresini etkileyen ve büyük destek gören Râkım Efendi, II. Mahmud padişah olunca onun yazı hocası oldu. Ayrıca kendisine sikke-i humâyun ve tuğra tanzimi görevi verildi. Bu arada II. Mahmud'u iyi bir hattat olarak yetiştirdi. Padişah da ona büyük hayranlık duyar, kendisine her türlü imkânı sağladı. 1809'da molla pâyesine İzmir, 1814'te Edirne, Mekte, 1818'de İstanbul kadılığına, 1823'te Anadolu kazaskerliğine yükseltildi. Râkım Efendi saraylı bir hanımla evlendiyse de bu evlilikten çocukları olmadı. Hayatının

Mustafa
Râkım
Efendi'nin
celi sülûs
levhası
(TSMK,
Güzel Yazılar,
nr. 1319)